

॥ अभिश्रवण-मन्त्राः ॥

॥ पुरुषसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यके प्रपाठकः - ३ / अनुवाकः - १२-१३)

सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्। स भूमिं विश्वतो वृत्वा। अत्यतिष्ठदशाङ्गुलम्॥
 पुरुष एवेदं सर्वम्। यद्भूतं यच्च भव्यम्। उतामृतत्वस्येशानः। यदन्नैनातिरोहति॥
 एतावानस्य महिमा। अतो ज्यायाःश्च पूरुषः। पादोऽस्य विश्वा भूतानि। त्रिपादस्यामृतं
 दिवि॥ त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः। पादोऽस्येहाऽऽर्भवात्पुनः। ततो विश्वङ्मूक्रामत्। साशनानश्ने
 अभि॥ तस्माद्विराडजायत। विराजो अधि पूरुषः। स जातो अत्यरिच्यत। पश्चाद्भूमिमथो
 पुरः॥ यत्पुरुषेण हविषा। देवा यज्ञमतन्वता वसन्तो अस्याऽऽसीदाज्यम्। ग्रीष्म इध्मः
 शरद्धविः॥ सप्तास्याऽऽसन् परिधयः। त्रिः सप्त समिधः कृताः। देवा यद्यज्ञं तन्वानाः।
 अबध्नन् पुरुषं पशुम्॥ तं यज्ञं बरहिषि प्रौक्षन्। पुरुषं जातमग्रतः। तेन देवा अयजन्त।
 साध्या ऋषयश्च ये॥ तस्माद्यज्ञार्थसर्वहुतः। सम्भूतं पृषदाज्यम्। पशूँस्ताँश्चक्रे वायव्यान्।
 आरण्यान्ग्राम्याश्च ये॥ तस्माद्यज्ञार्थसर्वहुतः। ऋचः सामानि जज्ञिरे। छन्दाँसि जज्ञिरे
 तस्मात्। यजुस्तस्मादजायत॥ तस्मादश्वा अजायन्त। ये के चौभ्यादतः। गावो ह
 जज्ञिरे तस्मात्। तस्माज्जाता अजावयः॥ यत्पुरुषं व्यदधुः। कतिधा व्यकल्पयन्। मुखं
 किमस्य कौ बाहू। कावूरू पादोबुच्येते॥ ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत्। बाहू राजन्यः
 कृतः। ऊरू तदस्य यद्वैश्यः। पद्भ्याँ शूद्रो अजायत॥ चन्द्रमा मनसो जातः। चक्षोः
 सूर्यो अजायत। मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च। प्राणाद्वायुरजायत॥ नाभ्याँ आसीदन्तरिक्षम्। शीर्ष्णो
 द्यौः समवर्तत। पद्भ्याँ भूमिर्दिशः श्रोत्रात्। तथा लोकाँ अकल्पयन्॥ वेदाहमेतं पुरुषं
 महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसस्तु पारे। सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः। नामानि
 कृत्वाऽभिवदन् यदास्तै॥ धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार। शक्रः प्रविद्वान् प्रदिशश्चतस्रः। तमेवं
 विद्वानमृतं इह भवति। नान्यः पन्था अयनाय विद्यते। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। तानि
 धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते ह नाकं महिमानः सचन्ते। यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः॥
 अद्भ्यः सम्भूतः पृथिव्यै रसाच्च। विश्वकर्मणः समवर्तताधि। तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति।
 तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रै॥ वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसः परस्तात्।
 तमेवं विद्वानमृतं इह भवति। नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय॥ प्रजापतिश्चरति गर्भे

अन्तः। अजायमानो बहुधा विजायते। तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम्। मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः॥ यो देवेभ्य आतपति। यो देवानां पुरोहितः। पूर्वं यो देवेभ्यो जातः। नमो रुचाय ब्राह्मये॥ रुचं ब्राह्मं जनयन्तः। देवा अग्रे तदब्रुवन्। यस्त्वेवं ब्राह्मणो विद्यात्। तस्य देवा असन् वशे॥ ह्रीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्न्यौ। अहोरात्रे पार्श्वे। नक्षत्राणि रूपम्। अश्विनौ व्यात्तम्। इष्टं मनिषाण। अमुं मनिषाण। सर्वं मनिषाण॥
॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ नारायणसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यके प्रपाठकः - १० / अनुवाकः - १३)

सहस्रशीर्षं देवं विश्वाक्षं विश्वशम्भुवम्। विश्वं नारायणं देवमक्षरं परमं पदम्। विश्वतः परमान्नित्यं विश्वं नारायणं हरिम्। विश्वमेवेदं पुरुषस्तद्विश्वमुपजीवति। पतिं विश्वस्याऽऽत्मे श्वरं शाश्वतं शिवमच्युतम्। नारायणं महाज्ञेयं विश्वात्मानं परायणम्। नारायणपरो ज्योतिरात्मा नारायणः परः। नारायण परं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः परः। नारायणपरो ध्याता ध्यानं नारायणः परः। यच्च किञ्चिज्जगत्सर्वं दृश्यते श्रूयतेऽपि वा॥

अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थितः। अनन्तमव्ययं कविं समुद्रेऽन्तं विश्वशम्भुवम्। पद्मकोश प्रतीकाशं हृदयं चाप्यधोमुखम्। अधो निष्ठ्या वितस्त्यान्ते नाभ्यामुपरि तिष्ठति। ज्वालाकुलं भाती विश्वस्याऽऽयतनं महत्। सन्ततं शिलाभिस्तुलम्बत्याकोशसन्निभम्। तस्यान्ते सुषिरं सूक्ष्मं तस्मिन्सर्वं प्रतिष्ठितम्।

तस्य मध्ये महानग्निर्विश्वार्चिर्विश्वतोमुखः। सोऽग्निभुवि भजन्तिष्ठन्नाहारमज्जरः कविः। तिर्यगूर्ध्वमधः शायी रश्मयस्तस्य सन्तता। सन्तापयति स्वं देहमापादतलमस्तकः। तस्य मध्ये वह्निशिखा अणीयोर्ध्वा व्यवस्थितः। नीलतोयदमध्यस्थाद्विद्युल्लेखेव भास्वरा। नीवारशूकवत्तन्वी पीता भास्वत्यणूपमा। तस्याः शिखाया मध्ये परमात्मा व्यवस्थितः। स ब्रह्म स शिवः स हरिः सेन्द्रः सोऽक्षरः परमः स्वराट्॥ ऋतं सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम्। ऊर्ध्वरेतं विरूपाक्षं विश्वरूपाय वै नमो नमः।

नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि। तन्नो विष्णुः प्रचोदयात्।

विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं

विचक्रमाणस्त्रेधोरुंगा॒यो विष्णो॑र्राटमसि॒ विष्णोः॑ पृष्ठमसि॒ विष्णोः॑ श्रत्रे॑स्थो विष्णोः॑ स्यूरसि॒
विष्णो॑र्ध्रुवमसि॒ वैष्ण॒वमसि॒ विष्ण॑वे त्वा॥

॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑ ॥

॥ कृणुष्व पाजः ॥

(तैत्तिरीयसंहितायां काण्डम् - १ / प्रपाठकः - २ / अनुवाकः - १४ / पञ्चादयः - २८-३४)

कृणुष्व॒ पाजः॒ प्रसि॑तिं न पृ॒थ्वीं या॒हि राजे॒वाम॑वा॒ꣳ इभे॑न। तृ॒ष्णीमनु॑ प्रसि॑तिं द्रू॒णानोऽस्ता॑सि॒
वि॒ध्यं र॒क्षस॑स्तपि॒ष्ठैः। तव॑ भ्र॒मास॑ आशु॒या प॑तन्त्यनु॑ स्पृश॒ धृष॑ता शोशु॑चानः। तपू॑ꣳष्यग्रे
जु॒ह्वा प॑त॒ङ्गानस॑न्दितो वि सृ॑ज॒ विष्व॑गुल्काः। प्रति॒ स्पशो॑ वि सृ॑ज॒ तूर्णी॑तमो भवा॑ पा॒युर्विशो॑
अ॒स्या अद॑ब्धः। यो नो॑ दूरे अ॒घश॑ꣳसो यो अन्त्य॑ग्रे माकि॑ष्टे व्यथि॒रा द॑धर्षीत्॥१॥

उद॑ग्रे तिष्ठ॒ प्रत्याऽऽत॑नुष्व॒ न्यमि॑त्राꣳ ओष॑तात्तिग्महेते। यो नो॑ अरा॑तिꣳ समि॑धान च॒क्रे
नी॒चा तं धे॑क्ष्यत॑सं न शुष्क॑म्। ऊ॒र्ध्वो भ॑व॒ प्रति॑ वि॒ध्याध्य॑स्मदा॒विष्कृ॑णुष्व॒ दैव्या॑न्यग्रे। अव॑
स्थि॒रा त॑नुहि यातु॒ज्जना॑ जा॒मिमजा॑मिं प्र मृ॑णीहि शत्रू॑न्। स ते॑ जानाति सु॒मतिं॑ यंविष्ठ॒ य
ई॒वते॑ ब्रह्म॑णे गा॒तुमै॑रत्॥२॥

विश्वा॑न्यस्मै सु॒दिना॑नि रा॒यो द्यु॒म्रान्य॑र्यो वि दुरो॑ अ॒भि द्यौ॑त्। सेद॑ग्रे अस्तु सु॒भगः॑
सु॒दानु॑र्यस्त्वा॒ नित्ये॑न ह॒विषा॑ य उ॒क्थैः। पि॒प्री॑षति॒ स्व आ॑युषि दुरो॑णे विश्वेद॑स्मै सु॒दिना॑
साऽसं॑दिष्टिः। अर्चामि॑ ते सु॒मतिं॑ घोष्य॒र्वाख्सं॑ ते॒ वा॒वाता॑ जरतामि॒यङ्गी॑॥३॥

स्वश्वा॑स्त्वा सु॒रथा॑ म॒र्जये॑मा॒स्मे क्ष॒त्राणि॑ धारये॒रनु द्यू॑न्। इ॒ह त्वा॒ भूर्या॑ चरे॒दुप॒ त्मन्दोषा॑-
वस्त॑र्दीदि॒वाꣳस॑मनु द्यून्। कीड॑न्तस्त्वा सु॒मन॑सः सपे॒माभि॑ द्यु॒म्रा त॑स्थि॒वाꣳसो॑ जना॑नाम्।
यस्त्वा॒ स्वश्व॑ः सु॒हिर॑ण्यो अ॒ग्न उ॒पया॑ति वसु॑मता॒ रथे॑न। तस्य॑ त्रा॒ता भ॑वसि तस्य सखा॒ यस्तं
आति॑थ्यमा॒नुष॑गजुजोषत्। म॒हो रु॑जामि बन्धु॒ता वचो॑भिस्तन्मा॒ पितु॑र्गो॒तमा॑दन्वि॒याय॑॥४॥

त्वं नो॑ अ॒स्य वच॑सश्चिकिद्धि॒ होत॑र्यविष्ठ सु॒क्रतो॑ दमू॒नाः। अस्व॑प्रजस्तर॒णयः॑ सु॒शेवा॑
अत॑न्द्रासोऽवृ॒का अश्र॑मिष्टाः। ते पा॒यवः॑ स॒ध्रिय॑श्चो निषद्याऽग्रे॒ तव॑ नः पान्त्वमू॒र। ये
पा॒यवो॑ माम॒तेयं॑ ते॒ अग्रे॑ पश्यन्तो अ॒न्यं द॑रि॒ताद॑रक्षन्। र॒रक्ष॑ तान्स्व॒कृतो॑ वि॒श्ववे॑दा॒
दि॒प्सन्त॑ इ॒द्रिप॑वो॒ ना हं दे॒भुः॑॥५॥

त्वया॑ व॒यꣳ स॑ध॒न्यंस्त्वोता॑स्तव॒ प्रणी॑त्यश्याम॒ वाजा॑न्। उ॒भा शꣳसा॑ सूद॒य स॑त्यतातेऽनु॒ष्ठुया॑

कृणुह्यहयाण। अया तै अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोमः शस्यमानं गृभाया। दहाऽशसो
रक्षसः पाह्यस्मान्द्रुहो निदो मित्रमहो अवद्यात्। रक्षोहणं वाजिनमाऽऽजिघर्षि मित्रं
प्रथिष्ठमुपं यामि शर्म। शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो दिवा स रिषः पांतु
नक्तम्॥६॥

वि ज्योतिषा बृहता भौत्यग्निराविर्विश्वानि कृणुते महित्वा। प्रादेवीर्मायाः संहते दुरेवाः
शिशीते शृङ्गे रक्षसे विनिक्षै। उत स्वानासौ दिविषन्त्वग्नेस्तिग्मायुधा रक्षसे हन्तवा उ।
मदे चिदस्य प्ररुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः॥७॥

॥ रक्षोहणो वलगहनः ॥

(तैत्तिरीयसंहिता १.३.२)

रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवान्खनामीदमहं तं वलगमुद्वपामि यं नः समानो यमसमानो
निचखानेदमेनमधरं करोमि यो नः समानो योऽसमानोऽरातीयति गायत्रेण छन्दसाऽवबाढो
वलगः किमत्र भद्रं तन्नौ सह विराडसि सपत्नहा सम्राडसि भ्रातृव्यहा स्वराडस्यभिमातिहा
विश्वाराडसि विश्वासां नाष्ट्राणां हन्ता (३)

रक्षोहणो वलगहनः प्रोक्षामि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनोऽव नयामि वैष्णवान् यवोऽसि
यवयास्मद्वेषो यवयाराती रक्षोहणो वलगहनोऽव स्तृणामि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनो-
ऽभि जुहोमि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनावुपं दधामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो पर्यूहामि
वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो परि स्तृणामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवी बृहन्नसि
बृहद्वावा बृहतीमिन्द्राय वाचं वद॥ (४)

॥ सोमाय पितृमते ॥

(तैत्तिरीयसंहिता १.८.५)

सोमाय पितृमते पुरोडाशः षट्कपालं निर्वपति पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धानाः पितृभ्यो-
ऽग्निष्वात्तेभ्योऽभिवान्यायै दुग्धे मन्थमेतत् तं तत् ये च त्वामन्वेतत् तं पितामहं प्रपितामहं
ये च त्वामन्वत्रं पितरो यथाभागं मन्दध्वं सुसन्दर्शं त्वा वयं मघवन् मन्दिषीमहि॥ प्र
नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो यासि वशाः अनु॥ योजा न्विन्द्र ते हरी॥ (७)

अक्षन्नमीमदन्त ह्यव प्रिया अधूषत॥ अस्तोषत स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती॥ योजा
न्विन्द्र ते हरी॥ अक्षन् पितरोऽमीमदन्त पितरोऽतीतृपन्त पितरोऽमीमृजन्त पितरः॥ परेत
पितरः सोम्या गम्भीरैः पृथिभिः पूर्वैः॥ अथा पितृन्सुविदत्राः अर्पीत यमेन ये संधुमादं
मदन्ति॥ मनो न्वा हुवामहे नाराशः सेन स्तोमैः पितृणां च मन्मभिः॥ आ (८)

न एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे॥ ज्योक् च सूर्यं दृशे॥ पुनर्नः पितरो मनो
ददातु दैव्यो जनः॥ जीवं व्रातः सचेमहि॥ यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं
वा जिहिःसिम॥ अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु दुरिता यानि चकृम करोतु
मामनेनसम्॥ (९)

॥उशन्तस्त्वा हवामहे॥

(तेत्तिरीयसंहिता २.६.१२)

उशन्तस्त्वा हवामह उशन्तः समिधीमहि। उशन्नुशत आ वहं पितृन् हविषे अत्तवे। त्वं
सोम प्रचिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम्। तव प्रणीती पितरो न इन्द्रो
देवेषु रत्नमभजन्त धीराः। त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः।
वन्वन्नवातः परिधीः रपोर्णु वीरेभिरश्वैर्मघवा भवा - (६५)

नः। त्वं सोम पितृभिः संविदानोऽनु द्यावापृथिवी आ तन्था। तस्मै त इन्द्रो हविषा
विधेम वयं स्याम पतयो रयीणाम्। अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदःसदः सदत
सुप्रणीतयः। अत्ता हवीःषि प्रयंतानि बर्हिष्यथा रयिः सर्ववीरं दधातन। बर्हिषदः पितर
ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम्। त आ गतावसा शन्तमेनाथास्मभ्यः (६६)

शं योररपो दधात। आहं पितृन्सुविदत्राः अविथ्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः।
बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः। उपहूताः पितरो बर्हिष्येषु
निधिषु प्रियेषु। त आगमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु ते अवन्त्वस्मान्। उदीरतामवरं
उत्परांस उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः। असुं (६७)

य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु। इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वासो य
उपरास ईयुः। ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनांसु विक्षु। अधा यथा नः

पितॄः परांसः प्रत्नासौ अग्न ऋतमाशुषाणाः। शुचीदयन्दीर्घितिमुक्थशासः क्षामा भिन्दन्तो
अरुणीरपं व्रत्र। यदग्ने (६८)

कव्यवाहन पितृन् यक्ष्यतावृधः। प्र च हव्यानि वक्ष्यसि देवेभ्यश्च पितृभ्य आ। त्वमग्न
ईडितो जातवेदोऽवाङ्मव्यानि सुरभीणि कृत्वा। प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षत्रद्धि त्वं दैव
प्रयता हवीःषि। मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्वहस्पतिरुक्कभिर्वावृधानः। याश्च देवा
वावृधुर्ये च देवान्स्वाहाऽन्ये स्वधयाऽन्ये मदन्ति। (६९)

इमं यम प्रस्तरमा हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः। आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता
वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व। अङ्गिरोभिरा गंहि यज्ञियैर्भिर्यमं वैरूपैरिह मादयस्व।
विवस्वन्तः हवे यः पिता तेऽस्मिन् यज्ञे बरुहिष्या निषद्य। अङ्गिरसो नः पितरो नवंग्वा
अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः। तेषां वयः सुमतौ यज्ञियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम॥ (७०)

॥ भक्षेहि मा विश ॥

(तैत्तिरीयसंहिता ३.२.५)

भक्षेहि मा विश दीर्घायुत्वाय शन्तनुत्वाय रायस्पोषाय वर्चसे सुप्रजास्त्वायेहि वसो पुरोवसो
प्रियो मे हृदोऽस्यश्विनोस्त्वा बाहुभ्याः सध्यासं नृचक्षंसं त्वा देव सोम सुचक्षा अव ख्येपं
मन्द्राभिभूतिः केतुर्यज्ञानां वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु मन्द्रा स्वर्वाच्यदितिरनाहतशीर्ष्णी
वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यत्वेहि विश्वचरणे (१६)

शम्भूमयोभूः स्वस्ति मा हरिवर्ण प्र चर क्रत्वे दक्षाय रायस्पोषाय सुवीरतायै मा मा राजन्वि
बोभिषो मा मे हार्दि त्विषा वधीः। वृषणे शुष्मायाऽऽयुषे वर्चसे॥ वसुमद्व्रणस्य सोम देव ते
मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रछन्दस इन्द्रपीतस्य नराशःसंपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत
उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि रुद्रवद्व्रणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यन्दिनस्य सवनस्य
त्रिष्टुप्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशःसंपीतस्य (१७)

पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयाम्यादित्यवद्व्रणस्य सोम देव ते
मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीछन्दस इन्द्रपीतस्य नराशःसंपीतस्य पितृपीतस्य
मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णियम्। भवा
वाजस्य सङ्गथे। हिन्वं मे गात्रा हरिवो गुणान्मे मा वि तीतृषः। शिवो मे सप्तर्षीनुप

तिष्ठस्व मा मेऽवाङ्गाभिर्मतिं (१८)

गाः। अपाम् सोमममृता अभूमादर्शम् ज्योतिरविदाम देवान्। किमस्मान्कृण्वदरातिः
किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य। यन्म आत्मनो मिन्दाभूदग्निस्तत्पुनराहार्जितवेदा विचर्षणिः।
पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः। पुनर्मे अश्विना युवं चक्षुरा धत्तमक्ष्योः। इष्टयंजुपस्ते
देव सोम स्तुतस्तोमस्य (१९)

शस्तोक्थस्य हरिवत् इन्द्रपीतस्य मधुमत् उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि। आपूर्याः स्था मा
पूरयत प्रजया च धनेन च। एतत्तै तत् ये च त्वामन्वेतत्तै पितामह प्रपितामह ये च
त्वामन्वत्र पितरो यथाभागं मन्दध्वं नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरः शुष्माय नमो
वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः (२०)

स्वधायै नमो वः पितरो मन्यवे नमो वः पितरो घोराय पितरो नमो वो य एतस्मिँल्लोके
स्थ युष्मास्तेऽनु यैऽस्मिँल्लोके मां तेऽनु य एतस्मिँल्लोके स्थ यूयं तेषां वसिष्ठा भूयास्त
यैऽस्मिँल्लोकेऽहं तेषां वसिष्ठो भूयासं प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता
बभूव। (२१)

यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम्। देवकृतस्यैनसोऽव्यजनमसि
मनुष्यकृतस्यैनसोऽव्यजनमसि पितृकृतस्यैनसोऽव्यजनमस्यप्सु धौतस्य सोम देव ते
नृभिः सुतस्येष्टयंजुषः स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य यो भक्षो अश्वसनिर्यो गोसनिस्तस्य ते
पितृभिर्भक्षं कृतस्योपहूतस्योपहूतो भक्षयामि॥ (२२)

॥ ध्रुवासि धरुणास्तृता ॥

(तैत्तिरीयसंहिता ४.२.९)

ध्रुवासि धरुणास्तृता विश्वकर्मणा सुकृता। मा त्वां समुद्र उद्वधीन्मा सुपर्णोऽव्यथमाना
पृथिवीं दृ३ह। प्रजापतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे व्यचस्वतीम्प्रथस्वतीम्प्रथोऽसि
पृथिव्यासि भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री पृथिवीं यच्छ
पृथिवीं दृ३ह पृथिवीं मा हि३सीर्विश्वस्मे प्राणायापानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै (३६)
चरित्रायाग्निस्त्वाभि पातु मद्या स्वस्त्या छर्दिषा शन्तमेन तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद।
काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषःपरुषः परि। एवा नो दूर्वे प्र तनु सहस्रेण शतेन

चा। या शतेन प्रतनोषि सहस्रेण विरोहसि। तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषा वयम्।
अषाढासि सहमाना सहस्वारातीः सहस्वारातीयतः सहस्व पृतनाः सहस्व पृतन्यतः।
सहस्रवीर्या (३७)

असि सा मां जिन्वा मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः। मधु
नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवः रजः। मधु द्यौरस्तु नः पिता। मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाः
अस्तु सूर्यः। माध्वीर्गावो भवन्तु नः। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञमिमिक्षताम्। पिपृतां
नो भरीमभिः। तद्विष्णोः परमम् (३८)

पदः सदा पश्यन्ति सूर्यः। दिवीव चक्षुराततम्। ध्रुवासि पृथिवि सहस्व पृतन्यतः। स्यूता
देवेभिरमृतेनागाः। यास्ते अग्ने सूर्ये रुचं उद्यतो दिवमातन्वन्ति रश्मिभिः। ताभिः सर्वाभी
रुचे जनाय नस्कृधि। या वो देवाः सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः। इन्द्राग्नी ताभिः सर्वाभी
रुचं नो धत्त बृहस्पते। विराट् (३९)

ज्योतिरधारयत्सम्राड्ज्योतिरधारयत्स्वराड्ज्योतिरधारयत्। अग्ने युक्त्वा हि ये तवाश्वासो देव
साधवः। अरं वहन्त्याशवः। युक्त्वा हि देवहूतमाः अश्वाः अग्ने रथीरिवा नि होता पूर्यः
सदः। द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु सञ्चरन्तं
द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त (४०)

होत्राः। अभूदिदं विश्वस्य भुवनस्य वाजिनमग्नेर्वैश्वानरस्य च। अग्निज्योतिषा
ज्योतिष्मान्नुक्मो वर्चसा वर्चस्वान्। ऋचे त्वा रुचे त्वा समिधं वन्ति सरितो न धेनाः।
अन्तरहृदा मनसा पूयमानाः। घृतस्य धारा अभि चाकशीमि। हिरण्ययो वेतसो मध्य
आसाम्। तस्मिन्सुपर्णो मधुकृत्कुलायी भजन्नास्ते मधु देवताभ्यः। तस्यासते हरयः सप्त
तीरं स्वधां दुहाना अमृतस्य धाराम्॥ (४१)

॥ यास्ते अग्ने ॥

(तैत्तिरीयसंहिता ५.७.८)

यास्ते अग्ने समिधो यानि धाम या जिह्वा जातवेदो यो अर्चिः। ये ते अग्ने मेडयो य
इन्द्रवस्तेभिरात्मानं चिनुहि प्रजानन्। उध्सन्नयज्ञो वा एष यदग्निः किं बाहृतस्य क्रियते किं

वा न यद्वा अध्वर्युरग्नेश्चिन्वन्नन्तरेत्यात्मनो वै तदन्तरैति यास्ते अग्ने समिधो यानि (३३)
 धामेत्याहुषा वा अग्नेः स्वयञ्चितिरग्निरेव तदग्निं चिनोति नाध्वर्युरात्मनोऽन्तरैति चतस्र
 आशाः प्र चरन्त्वग्नयं इमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्। घृतम्पिन्वन्नजरं सुवीरं ब्रह्म
 समिद्धवत्याहुतीनाम्। सुवर्गाय वा एष लोकायोप धीयते यत्कूर्मश्चतस्र आशाः प्र चरन्त्वग्नयं
 इत्याह (३४)

दिशं एवैतेन प्र जानातीमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्नित्याह सुवर्गस्य लोकस्याभनीत्यै
 ब्रह्म समिद्धवत्याहुतीनामित्याह ब्रह्मणा वै देवाः सुवर्गं लोकमायन् यद्ब्रह्मण्वत्योपदधाति
 ब्रह्मणैव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति प्रजापतिर्वा एष यदग्निस्तस्य प्रजाः पशवश्छन्दांसि
 रूपं सर्वान् वर्णानिष्टकानां कुर्याद्रूपेणैव प्रजां पशूच्छन्दांस्यव रुन्देऽथो प्रजाभ्यं
 एवैनम्पशुभ्यश्छन्दोभ्योऽवरुद्धं चिनुते॥ (३५)

(तेत्तिरीय-ब्राह्मणम्/अष्टकम्-१/प्रश्नः-२/अनुवाकः-३)

सन्ततिर्वा एते ग्रहाः। यत्परं सामानः। विषूवादिवाकीर्त्यम्। यथा शालायै पक्षसी। एव
 संवत्सरस्य पक्षसी। यदेतेन गृह्येन्न। विषूची संवत्सरस्य पक्षसी व्यवसंसेयाताम्।
 आर्तिमार्च्छयुः। यदेते गृह्यन्ते। यथा शालायै पक्षसी मध्यमं वंशमभि संमायच्छति॥ ३३॥
 एव संवत्सरस्य पक्षसी दिवाकीर्त्यमभि संतन्वन्ति। नार्तिमार्च्छन्ति। एकविंशमहर्भवति।
 शुक्राग्रा ग्रहा गृह्यन्ते। प्रत्युत्तब्धे सयत्वायं। सौर्य एतदहः पशुरालभ्यते। सौर्योऽतिग्राह्यो
 गृह्यते। अहरेव रूपेण समर्धयन्ति। अथो अहं एवैष बलिर्हियते। सप्तैतदहरतिग्राह्या
 गृह्यन्ते॥ ३४॥

सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः। असावादित्यः शिरः प्रजानाम्। शीर्षणैव प्रजानां प्राणान्दधाति।
 तस्मात्सप्त शीर्षणप्राणाः। इन्द्रो वृत्रं हत्वा। असुरान्पराभाव्यं। स इमाल्लोकान्भ्यजयत्।
 तस्यासौ लोकोऽनभिजित आसीत्। तं विश्वकर्मा भूत्वाऽभ्यजयत्। यद्वैश्वकर्माणो
 गृह्यते॥ ३५॥

सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते। ये वैश्वकर्माणं गृह्यते। आदित्यः
 श्वो गृह्यते। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति। अन्योन्यो गृह्यते। विश्वान्येवान्येन
 कर्माणि कुर्वाणा यन्ति। अस्यामन्येन प्रति तिष्ठन्ति। तावाऽपरार्धात्संवत्सरस्यान्योन्यो

गृह्येते। तावुभौ सह महान्नते गृह्येते। यज्ञस्यैवान्तं गत्वा। उभयोर्लोकयोः प्रति तिष्ठन्ति। अर्कमुक्थं भवति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ॥३६॥

(तैत्तिरीयकाठकम्/प्रश्न-३/अनुवाकः-९)

ऋचां प्राचीं महती दिगुच्यते। दक्षिणामाहुयजुषामपाराम्। अथर्वणामङ्गिरसां प्रतीचीं। साम्नामुदीची महती दिगुच्यते। ऋग्भिः पूर्वह्नि दिवि देव ईयते। यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये अहः। सामवेदेनाऽस्तमये महीयते। वेदैरशून्यस्त्रिभिरेति सूर्यः। ऋग्भ्यो जाताः सर्वशो मूर्तिमाहुः। सर्वा गतिर्याजुषी हैव शश्वत्॥४९॥

सर्वं तेजः सामरूप्यं हं शश्वत्। सर्वं हेदं ब्रह्मणा हैव सृष्टम्। ऋग्भ्यो जातं वैश्यं वर्णमाहुः। यजुर्वेदं क्षत्रियस्याऽऽहुयोनिम। सामवेदो ब्राह्मणानां प्रसूतिः। पूर्वे पूर्वभ्यो वच एतदूचुः। आदर्शमग्निं चिन्वानाः। पूर्वं विश्वसृजोऽमृताः। शतं वर्षसहस्राणि। दीक्षिताः सत्रमांसत॥५०॥

तप आसीद्बृहपतिः। ब्रह्म ब्रह्माऽभवत्स्वयम्। सत्यं हं होतैषामासीत्। यद्विश्वसृज आसंत। अमृतमेभ्य उदगायत्। सहस्रं परिवत्सरान्। भूतं हं प्रस्तोतैषामासीत्। भविष्यत्प्रति चाहरत्। प्राणो अध्वर्युरभवत्। इदं सर्वं सिषांसताम्॥५१॥

अपानो विद्वानावृतः। प्रतिप्रातिष्ठदध्वरे। आर्तवा उपगातारः। सदस्यां ऋतवोऽभवन्। अर्धमासाश्च मासाश्च। चमसाध्वर्यवोऽभवन्। अशं सद्व्रह्मणस्तेजः। अच्छावाकोऽभवद्यशः। ऋतमेषां प्रशास्ताऽऽसीत्। यद्विश्वसृज आसंत॥५२॥

ऊर्ग्राजानमुदवहत्। ध्रुवगोपः सहोऽभवत्। ओजोऽभ्यष्टौद्वाव्णः। यद्विश्वसृज आसंत। अपंचितिः पोत्रीयामयजत्। नेष्ट्रीयामयजत्त्विषिः। आग्नीद्वाद्विदुषी सत्यम्। श्रद्धा हैवायंजस्वयम्। इरा पत्नी विश्वसृजाम्। आकूतिरपिनडूविः॥५३॥

इध्मं हं क्षुचैभ्य उग्रे। तृष्णा चाऽऽवहतामुभे। वागेषां सुब्रह्मण्याऽऽसीत्। छन्दोयोगान् विजानती। कल्पतन्त्राणि तन्वानाऽहः। सङ्स्थाश्च सर्वशः। अहोरात्रे पशुपाल्यौ। मुहूर्ताः प्रेष्या अभवन्। मृत्युस्तदभवद्धाता। शमितोग्रो विशां पतिः॥५४॥

विश्वसृजः प्रथमाः सत्रमांसत। सहस्रंसमं प्रसूतेन यन्तः। ततो हं जज्ञे भुवनस्य गोपाः। हिरण्मयः शकुनिर्ब्रह्म नाम। येन सूर्यस्तपति तेजसेद्धः। पिता पुत्रेण पितृमान् योनियोनौ।

नावेदविन्मनुते तं बृहन्तम्। सर्वानुभुमात्मानं सम्पराये। एष नित्यो महिमा ब्राह्मणस्य।
न कर्मणा वर्धते नो कनीयान्॥५५॥

तस्यैवाऽऽत्मा पदवित्तं विदित्वा। न कर्मणा लिप्यते पापकेन। पञ्चपञ्चाशतस्त्रिवृतः
संवत्सराः। पञ्चपञ्चाशतः पञ्चदशाः। पञ्चपञ्चाशतः सप्तदशाः। पञ्चपञ्चाशत एकविंशाः।
विश्वसृजां सहस्रसंवत्सरम्। एतेन वै विश्वसृजं इदं विश्वमसृजन्त। यद्विश्वमसृजन्त।
तस्माद्विश्वसृजः। विश्वमेनाननु प्रजायते। ब्रह्मणः सायुज्यं सलोकतां यन्ति। एतासामेव
देवतानां सायुज्यम्। सार्ष्टितां समानलोकतां यन्ति। य एतदुपयन्ति। ये चैनत्प्राहुः।
येभ्यश्चैनत्प्राहुः॥५६॥ ॐ॥

